

La peripècia d'un monument cartogràfic

“**N**ous étions dans cette même bibliothèque de Montenegro, et le chapelain déroulait devant nous cette même carte nautique, ce monument si précieux et rare, acheté par Améric Vespuce 130 ducats d'or, et Dieu sait combien par l'amateur d'antiquités le Cardinal Despuig ». Així començava a explicar George Sand, al seu llibre *Un hiver a Majorque*, la seva fugaç i accidentada relació amb la carta de Gabriel de Vallseca, quan a l'hivern de 1839-40 anà a Mallorca amb el seu amant Fryderyk Chopin, el gran compositor i pianista polonès. La carta nàutica pràcticament no la pogueren veure ja que un dels domèstics del comte de Montenegro, el seu propietari, posà un tinter a l'extrem del pergami per a que la carta es mantingués plana i tal era la força de la pell seca que rebrincà per a recuperar la seva posició habitual enrotllada, tot fent caure el tinter que es buidà sencer damunt del preciós document.

Aquelles dues grans figures del Romanticisme europeu es quedaren sense poder veure un mapa del segle xv que ja aleshores feia segles que era mític, i la peça continuà en poder dels Montenegro, a Mallorca, que l'havien heretat de Despuig. La trajectòria que la carta havia seguit amb anterioritat a la seva adquisició per part del cardenal Despuig és desconeguda, ja que avui es creu que la pertinença del mapa a Amerigo Vespucci, malgrat la inscripció que figura en el dors del pergami, és poc creïble per raons que ja explica Ramon J. Pujades al seu eruditíssim estudi que ara es presenta.

Ja al segle xx el comte —que ja no era lògicament el mateix de l'època de George Sand—, la va vendre a Pere Bosch i Oliver el 1910, i aquest la vendria el 1911 a l'advocat de Palma Manuel Fiol i Miró, a qui la compraria l'Institut d'Estudis Catalans el 1917, per a ingressar-la a la jove Biblioteca de Catalunya.

L'Institut pagà seixanta mil pessetes per la carta, a satisfer mitjançant una entrada de quinze mil en el moment de la compravenda, i la resta en terminis fins 1922. Aquesta transacció, de la que quedà constància en un document manuscrit redactat a Palma el 7 d'Octubre del 1917, que Josep Colominas —que aleshores excavava a Mallorca per a l'Institut— signà com a rebut, va ser ratificada el 22 de Novembre següent en un document oficial mecanografiat en paper de l'Estat, que signaren Joan Vallès i Pujals, president del patronat de la Biblioteca de Catalunya, en tant que president també de la Diputació de Barcelona, i el propietari del document.

Les actes del patronat de la Biblioteca de Catalunya el 29 de Desembre del mateix 1917 fan constar que la carta de Vallseca hi va ser presentada, i es parlà de la conveniència d'obrir una subscripció pública per a ajudar a pagar el preu del document. Des d'aleshores el document va ser una de les joies de la corona de la Biblioteca de Catalunya.

Poc després de la guerra civil espanyola, el 1940, quan a la Biblioteca de Catalunya se li havia canviat el nom pel de Biblioteca Central de la Diputació, la Comissió Gestora d'aquesta institució decidí traslladar la carta nàutica al Museu Marítim de Barcelona, aleshores recent creat i també dependent de la Diputació, de manera que la peça hi figurés en l'acte inaugural i fos retornada després d'aquest a la Biblioteca.

Francisco Condeminas, director del Museu Marítim, volgué perllongar l'estada del document a la seva institució, i aconseguí tres mesos de termini. El director de la Biblioteca Felip Mateu i Llopis, en desacord amb aquest interès del Museu Marítim, es dirigí el 21 de Gener del 1941 al Director General de Archivos, Bibliotecas y Museos, de l'estat espanyol, comunicant-li que el tan preuat document havia quedat fora de la custòdia del Cuerpo de Archiveros y Bibliotecarios, i demanant-li que en el termini de tres mesos en que s'havia ampliat el dipòsit de la carta al museu per acord de la Diputació, aquella direcció general sustentés el seu criteri en quant al destí del Vallseca.

L'interès del Museu per conservar la carta continuà i el de la Biblioteca per recuperar-la també. El cas és que el 1946, essent la peça encara en dipòsit al museu, les gestions de la Biblioteca aconseguiren arribar a una solució, que seria fer una còpia exacta de la carta per exposar-la al museu i tornar l'original a la Biblioteca. Va encarregar-se a Ignasi Casassayas, copista de documents del Museu d'Història de la Ciutat, que es fes càrrec de la copia esmentada, tasca que hauria de ser feta a la Biblioteca, ja que la carta seria retornada a la institució que n'era propietària.

El 16 de Març de 1946 la carta de Vallseca tornava a ser a la "Biblioteca Central" en compliment d'un acord pres per la Diputació el 27 de Febrer anterior. S'aixecà un acta del reingrés de la peça a la secció de Manuscrits, signada pel director, Mateu, pel sotsdirector Pedro Arellano, pel conservador de Manuscrits Pere Bohigas, per la secretària de la Biblioteca Enriqueta Casas, i per les bibliotecàries de les seccions de Gravats i Mapes i de Reserva, Carme Font i Maria Condeminas, que donaren fe de que el document que tornava era efectivament el mateix que s'havia dipositat al Museu Marítim. La reproducció de la carta va autoritzar-se a ser lliurada al Museu Marítim el 19 de Juny del 1948.

Però aquest estira i arronsa institucional no s'acabà aquí. Així el 1959, si no abans, tornà a engregar-se la maquinària burocràtica destinada a tornar a portar la carta de Vallseca al Museu Marítim, a fi d'obrir-hi una nova Sala Cartogràfica en la que s'hi mostraria no sols aquest mapa sinó també quatre altres documents cartogràfics manuscrits de la Biblioteca: dos del segle XVI i dos del XVII. El fet que tant Biblioteca com Museu depenguessin de la mateixa Diputació de Barcelona afavoria el transvasament de fons. Després de diverses converses en les que el director de la Biblioteca, Felip Mateu, es mostrà disconforme amb el trasllat dels documents,

el 10 d'Octubre del 1960 un breu ofici d'Emilio Martínez de Laguardia, diputat president de la Comissió d'Educació de la Diputació, ordenava el trasllat al Museu Marítim, que es faria abans de tres dies, el migdia del 13, data assenyalada per a la inauguració de la sala cartogràfica ja esmentada. Si tenim en compte que l'ofici no va arribar a la Biblioteca fins a mitja tarda del dia 11, i que el 12 era festiu —el pintoresc “Día de la Raza—, no hi cabia cap gestió a fer per part de la Biblioteca per a intentar matisar la ordre rebuda. Les úniques gestions es varen fer doncs el matí del 13 d'Octubre, i en cap moment el director de la Biblioteca va poder parlar telefònicament, com volia, amb el director del Museu Marítim, el militar de marina José María Martínez Hidalgo, fins que els documents ja havien sortit de la Biblioteca, portats pel Sr. Xavier Soler Viola, del Museu, i l'esmentat Dr. Bohigas, de la Biblioteca. Els episodis d'aquests últims dies el Dr. Mateu els deixà escrits fent constar el seu pesar pel trasllat de la carta de Vallseca malgrat la còpia del mapa que ja figurava al Museu Marítim, decidida en temps del president de la Diputació Antonio María Llopis i del ponent de Cultura Sr. Maqua. Al rebut de les peces que signà el Museu Marítim hi consta explícitament que hi anaven “en dipòsit”.

Directors posteriors de la Biblioteca de Catalunya, com Manuel Mundo o Manuel Jorba, tornarien a fer gestions —respectivament el 1987 i 1990, i el 1991, 1992 i 1999— per a recuperar el document, atès que la nova situació de la Biblioteca, que ja no depenia de la Diputació, deixava al marge al Museu Marítim com a possible receptor de la peça.

Tanmateix, malgrat un informe de la Junta de Museus de Catalunya, favorable al retorn del document a la Biblioteca —informe fet precisament a instàncies de la Diputació de Barcelona—, i a que la Biblioteca donà formalment per acabat el dipòsit el 1999, ni la carta de Vallseca ni els altres documents dipositats al Museu Marítim no tornaren a la Biblioteca.

L'embolic de l'estat jurídic de la carta de Vallseca es resolgué finalment el 2005, quan el 31 de Març, la directora de la Biblioteca de Catalunya, Dolors Lamarca, i el director del Consorci de les Drassanes Reials i Museu Marítim, Roger Marcet, avalat pel secretari del Consorci, Josep Maria Esquerda, signaren un document conjunt en el que la Biblioteca cedia al Museu els documents en comodat per cinc anys renovables.

Així es va acabar, fins al present, la peripècia d'un document cartogràfic medieval d'importància mundial que afortunadament es manté en mans catalanes.

FRANCESC FONTBONA

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

Director de la Unitat Gràfica de la Biblioteca de Catalunya